

**Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi
Güvenlik Bilimleri Enstitüsü**

**Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik),
77-100, doi:10.28956/gbd.1017572**

Gendarmerie and Coast Guard Academy

Institute of Security Sciences

Journal of Security Sciences, The Special Issue of the 2nd International Security Congress (Intelligence & Security), 77-100, doi:10.28956/gbd.1017572

Makale Türü ve Başlığı / Article Type and Title

Konferans Bildirisi / Conference Paper

Covid-19 Salgını ile Mücadelede Kolluk ve Güç Kullanımı

Law Enforcement and Use of Force in the Fight Against the Covid-19 Pandemic

Yazar(lar) / Writer(s)

Cengiz ÖZEL, JSKA, Güvenlik Bilimleri Fakültesi, ozelcen@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9557-8168,

Bilgilendirme / Acknowledgement:

-Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur

-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

-23-25 Eylül 2021 tarihlerinde Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi'nde icra edilen 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi'nde sunulan tebliğin genişletilmiş halidir.

Bu makale Turnitin tarafından kontrol edilmiştir.

This article was checked by Turnitin.

Makale Geliş Tarihi / First Received : 16.10.2021

Makale Kabul Tarihi / Accepted : 20.12.2021

Atf Bilgisi / Citation:

Özel, C., (2021). Covid-19 Salgını ile Mücadelede Kolluk ve Güç Kullanımı. Güvenlik Bilimleri Dergisi, 2. Uluslararası Güvenlik Kongresi Özel Sayısı (İstihbarat ve Güvenlik), ss77-100, doi:10.28956/gbd.1017572

COVID-19 SALGINI İLE MÜCADELEDE KOLLUK VE GÜÇ KULLANIMI

ÖZ

Sovyetlerin dağılması sonrası oluşan tek kutuplu yeni dünya düzeni sonrasında 11 Eylül saldırıları ve Covid-19 salgını, dünya üzerinde derin etkiler yaratan iki önemli olay olarak sahneye çıkmıştır. 11 Eylül saldırıları, 21. yüzyılda geniş bir coğrafyada uluslararası müdahaleleri terörle mücadele şemsiyesi altında elverişli kılarken, pek çok açıdan yeni bir dönüşümün nirengisi olmuştur. Kısa sürede tüm dünyayı sıhhi, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasi yönlerden etkisi altına alan Covid-19 salgını da bölgesel güç hiyerarşilerinin yaratıldığı bu son dönemde, biyolojik bir afet olarak farklı boyutlarda yeni bir dönüşümün nirengisi olmak yönünde ipuçları barındırmaktadır. Biyolojik bir afet olarak salgınlarla mücadelede devlet, sağlık teşekkülleri ile sıhhi yönden mücadele ederken kolluk kuvvetleriyle de önleyici tedbirlere başvurmaktadır. Meşru zor tekeline sahip olan devletin en görünür aygıtlarından olan kolluğun güç kullanımı, biyolojik afet yönetimi sürecinde, devletin meşruiyetinin devamında olduğu kadar toplumun da birbiri ile kenetlenerek ulus paydasında bütünleşmesinde önemli bir test niteliğindedir. Bu çalışmada Covid-19 salgını ile mücadele sürecinde devletin salgın kaynaklı kriz yönetiminde etkin bir aktörü olan jandarmanın rolü ve güç kullanma eğilimi, son dönemde popülerlik kazanan sert güç, yumuşak güç ve panoptik güç uygulama örnekleri üzerinden ele alınarak değerlendirilmiş ve önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Panoptik Güç, Yumuşak Güç, Sert Güç, Covid-19 Salgını, Afet Yönetimi

LAW ENFORCEMENT AND USE OF FORCE IN THE FIGHT AGAINST THE COVID-19 PANDEMIC

ABSTRACT

After the unipolar new world order formed following the collapse of the Soviets, the September 11 attacks and the COVID-19 pandemic emerged as two important events that had a profound impact on the world. While the September 11 attacks have made international interventions in a wide geography favorable under the umbrella of the fight against terrorism in the 21st century, they have been the triangulation of a new transformation in many respects. The COVID-19 pandemic, which has affected the whole world from sanitary, socio-cultural, economic and political aspects in a short time, also contains clues to be the triangulation of a new transformation in different dimensions like a biological disaster in this recent period in which regional power hierarchies have been created. In the fight against pandemics as a biological disaster, the state takes preventive measures with law enforcement while struggling with health institutions from a sanitary point of view. The use of force by the law enforcement, which is one of the most visible instruments of the state, which has a legitimate monopoly of force, is an important test in the biological disaster management process, not only in the continuation of the legitimacy of the state, but also in the integration of the society on the national denominator. In this study, the role of the gendarmerie, which is an effective actor of the state in pandemic oriented crisis management and the tendency to use force in the process of combating the COVID-19 pandemic, will be evaluated and suggestions will be made by considering the examples of the use of hard power, soft power and panoptic power that have gained popularity recently.

Keywords : Panoptic Power, Soft Power, Hard Power, Covid-19 Pandemic, Disaster Management

GİRİŞ

Pandemik salgınlar, kendi mekânsal sınırlarını aşan ve birçok ülkeyi kapsayan biyolojik bir afet türüdür (TDK, 2021). Bu salgınlar, sağlık açısından olumsuz etkilerin yanında kendi zamansal sınırlarını da aşarak psiko-sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan derin etkiler yaratmaktadır. Vebadan çiçek hastalığına, gripten koleraya, tifodan AIDS'e insanoğlunun yüzleşmek zorunda kaldığı bu biyolojik afetlerde milyonlarca insan can kaybına uğramıştır. Kayda geçen salgınlar incelendiğinde Roma Dönemi'nde (161-166) ortaya çıkan veba salgınında beş milyona yakın insan ölmüş, salgın sonrasında Hristiyanlığa topyekûn savaş açan Roma krallarının dine karşı yumuşamaları ile Hristiyanlık, devletin her tarafına yayılma imkânı bulmuştur (TÜBA, 2020: 75). Bizans İmparatoru Justinian (527-565) Dönemi'nde meydana gelen ve birinci veba salgını olarak da bilinen salgında, 25 milyonun üzerinde can kaybı meydana gelmiştir. Meydana gelen can kayıpları ile Avrupa, Kuzey Afrika, Orta ve Güney Asya nüfusunun %50-60'ının yok olduğu değerlendirilmektedir. Ayrıca salgının dinî, ekonomik, sosyal çok derin etkileri sonucunda Bizans İmparatorluğu'nun zayıflamasına neden olduğundan imparatora ithafen "Justinian Vebası" olarak adlandırılmıştır (Eroğlu, 2020: 563; Turan ve Çelikyay, 2020: 4). Yine 1331 yılında Çin'de ortaya çıkan ve ilerleyen dönemde yayılarak Avrupa'yı etkisine alan veba salgınında da 100 milyonun üzerinde insan hayatını kaybetmiş, siyasal bir etki biçimi olarak bin yıllık Avrupa feodalitesinin çöküş sürecinin başlamasına neden olmuştur (TÜBA, 2020: 22).

Salgın hastalıklarla ilgili son pandemik olay ise bir koronavirüs türü olan Kovid-19'dur. Kovid-19 verilerinin derlendiği Worldometers internet sitesine göre 29.10.2021 tarihi itibarıyla tespit edilen toplam vaka sayısı yaklaşık 250 milyona yaklaşmış ve beş milyonun üzerinde kişi hayatını kaybetmiştir. Salgının ilk çıktığı dönemde ana haber programlarında ve sosyal medyada sunulan görüntülerde; cadde ortasında ve merdivenlerde ölen insanlar, karantinaya alınmamak için direnenler ile bunları kovalayan silahlı görevliler, ipe bağlanarak karantinaya götürülenler, sevdiklerinden ve bakmakla yükümlü olduklarından uzaklaştırılanların verdiği görüntü insanlarda dehşet etkisi yaratmıştır (Show TV, 2020). Salgınla birlikte başlayan karantina süreçlerinde, dünyanın dört bir yanında milyarlarca insan birdenbire evlerine hapsolmuş ve birçok ülkede neredeyse tüm ekonomik faaliyetler durmuş (Eroğlu, 2020:567), tedarik zincirindeki kırılmalar, yeni üretim ve tüketim ihtiyaçları ekonomik, sosyal ve eğitim hayatının yeniden inşa edilmesini gerektirmiştir. Güven ihtiyacının Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki yeri yeniden

keşfedilmiş, devletler havaalanlarını diğer ülkelere kapatmaya, maske ihracatını yasaklamaya ve özel sektörün elinde olanları da denetimi altına almaya başlamıştır.

Bilim ve teknolojinin gelişmesi, insanın doğa karşısında meydan okumasına imkân sunuyor olsa da salgın sürecinin ilk dönemlerinde salgınlar, bir krize dönüşerek insanın doğa ile olan konumunu olduğu kadar aileden sivil toplum örgütlerine, devletten uluslararası ve ulusüstü örgütlere kadar hemen her şeyin birbirleri ile olan konumlamasını yeniden sorgulatmaktadır. Sovyetlerin dağılması sonrası oluşan tek kutuplu yeni dünya düzeninde, siyasal etkileri yönünden 11 Eylül saldırılarının 21. yüzyılda yeni bir dönüşümün kodlarını barındırması gibi Aralık 2019'da ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyayı sıhhi, sosyo-kültürel, ekonomik ve siyasal yönlerden etkisi altına alan Kovid-19 salgını da biyolojik bir afet olarak tarihe yön vermek ve bu dönüşümde farklı boyutlarda nirengi olmak yönünde ipuçları barındırmaktadır. Nitekim 11 Eylül saldırıları; kırılğan devlet, çökmüş devlet, başarısız devlet gibi nitelendirilen ülkelere müdahaleyi uluslararası terörle mücadele şemsiyesinde elverişli kılarken; bireylerin can ve mal kaybının korkutucu boyutlara ulaştığı, bireysel hak ve özgürlüklerin büyük ölçüde sınırlandığı biyolojik afetler de bölgesel güç hiyerarşilerinin yaratıldığı bu son dönemde istismara açık yeni alanlar yaratmaktadır.

Meşru zor tekeline sahip olan devletin en görünür aygıtlarından olan kolluğun güç kullanımı, biyolojik afet yönetimi sürecinde, devletin meşruiyetinin devamında olduğu kadar toplumun da birbiri ile kenetlenerek ulus paydasında bütünleşmesinde önemli bir test niteliğindedir. Bu bağlamda afet yönetimi ve güç kullanımı, yarattığı hassasiyetler nedeni ile üzerinde titizlikle çalışılmayı ve planlı süreçlerde ele alınmayı zaruri kılmaktadır. Afet yönetimi birbirinden ayrı ancak birbirini tamamlayan “Zarar Azaltma (Risk) Yönetimi ve Acil Durum (Kriz) Yönetimini” içeren iki yönetim süreci ile bu süreçler içerisinde ele alınabilecek risk analizi ve zarar azaltma, hazırlık, ilk yardım ve müdahale ile iyileştirme aşamalarını içermektedir (Şahin, 2019: 187-192). Afet kaynaklı kriz yönetimi sürecinde devlet, vatandaşının güvenliği için sağlık çalışanları ile salgınla mücadele ederken, salgının yayılımı ve önleyici tedbirlerin uygulanmasında kişisel hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasını da içeren pek çok önleyici kolluk tedbirlerini de uygulamaya koymaktadır.

Salgının ilk başladığı günlerde, ana haber bültenleri ve sosyal medya üzerinden paylaşılan görüntülerin yarattığı dehşet etkisi, insanların biyolojik güvenliğine odaklanmasına; diğer tüm siyasal, sosyal, psikolojik ve ekonomik ihtiyaçlarını ikinci plana atmasına neden olmuştur. Ancak sağlık tehdidinin geçmesi ile birlikte de ikinci plana atılan

sorunlar şiddetli bir şekilde gün yüzüne çıkmaktadır. Örneğin; 1. Dünya Savaşı'nda İngiltere'de askerlerin psikolojik rahatsızlık şikâyetiyle tedaviye geldiği görülmemiş iken savaş sonrasında 80.000 İngiliz askerine savaş şoku tanısı konulduğu görülmüştür (Bilge, 2020: 102). Bireylerin ön plana yerleştiği biyolojik güvenlik ihtiyacı, bir yandan devletlerin birbiri ardına uygulamaya koydukları sert tedbirleri meşrulaştırırken diğer yandan da vatandaşlarının verecekleri olumsuz tepkileri ötelemektedir. Kovid-19 salgınının ilk başladığı dönemde de insanlar daha çok salgının bilinmezliğine ışık tutacak ilk görüntülerin etkisiyle kendilerini uzun karantina sürecine mahrum etmeyecek şekilde marketler, bankamatikler gibi gündelik hizmet sağlayıcılardan hizmet almaya yoğunlaşmış ve devlet politikalarını benimseyen bir tutum izlemişlerdir. Ancak koronavirüs salgının bilinmezliğinin azalması ile birlikte dünyanın her yerinde protesto gösterileri görülmeye başlamıştır. Alınan sıkı tedbirler, kişisel hak ve hürriyetlerin kısıtlanmasını da içeren uygulamalar sokak eylemlerini beraberinde getirmiştir (Cnntürk, 2020; Deutsche Welle, 2020; Ahaber, 2020; Ensonhaber, 2020).

Dünyanın her yerinde protesto eylemleri görülürken, başarılı bir örnek olarak ifade edebileceğimiz Türkiye'de de sert tedbirler uygulanmakla birlikte vatandaş-devlet etkileşiminde bir uçurumun olmadığı, devlet politikalarına önemli bir tepki gösterilmediği görülmektedir (World Health Organization, 2020; Oxford Üniversitesi, 2021). Güç kullanmayı zaruri kılan önleyici güvenlik tedbirlerinin uygulanmasında devlet ve vatandaş bütünleşmesinde kırılma görülmemesi, bir yandan devletin tutarlı politikaları ile ilişkili iken diğer yandan bu politikaların ana uygulayıcılarından ve devletin en görünür organlarından biri olan kolluğun devlet gücünü ne şekilde kullandığıyla ilişkilidir

Kolluk, kısa süreli etkin sonuçlara ihtiyaç duyulan dönemlerde önemli bir sert güç unsuru olarak ele alınmaktadır. Ancak biyolojik bir afet olarak ele alınan kriz dönemlerinde sürecin en az hasarla atlatılması için tüm vatandaşların katılımına ihtiyaç duyulmakta, kolluğun yumuşak gücü de salgın ve sonrası dönemde ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan özellikle son yirmi yılda yaşanan sosyal, kültürel, ekonomik gelişmeler ile kitle iletişim araçları ve teknolojik alandaki olağanüstü gelişmeler, panoptik güç uygulamalarının da bundan sonra sıkça günlük hayatın içerisinde yer alacağı yönünde ipuçları vermektedir.

Çalışmada Kovid-19 salgını ile mücadele sürecinde vatandaş-devlet etkileşimin olumlu seyrettiği Türkiye'de, devletin salgın kaynaklı kriz yönetiminde etkin bir aktörü olan kolluğun güç kullanma eğiliminin anlaşılması amaçlanmaktadır. Çalışmanın sınırlılıkları olarak genel kolluk kuvveti olan jandarmanın bu süreçte rolü ve güç kullanma eğilimi; sert

güç, yumuşak güç ve panoptik güç uygulama örnekleri üzerinden ele alınmıştır. Çalışmada literatür taraması ve gözlem yöntemi kullanılmış olup örnek olaylar ve istatistiki verilerin elde edilmesinde Jandarma Genel Komutanlığı, İçişleri Bakanlığı, Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı internet ve sosyal medya hesapları temelinde açık kaynaklardan faydalanılmıştır. Çalışmanın, Türkiye'nin % 93'lük bir coğrafi alanında genel kolluk gücü olarak görev yapan jandarmanın başta salgınlar olmak üzere diğer afet veya olağanüstü hallerde kriz yönetimi tecrübesine ve gelecek dönemlerdeki politikalarının stratejik bir vizyonla ele alınarak geliştirilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

1. BASİT ANCAK TANIMLANMASI ZOR BİR KAVRAM OLARAK GÜÇ

Güç kavramı, her yerde görünürlüğünün yarattığı yanılsama ile olsa gerek, ilk bakışta düşünüldüğünün aksine gerçekte karmaşık ve çok boyutlu bir kavramdır. Joseph S. Nye bu durumu izah ederken onun hava durumu gibi olduğunu, herkesin hakkında konuştuğunu, ona bağlı olduğunu ancak çok az insanın işleyiş mantığını anladığı bir kavram olarak ifade etmektedir (Nye, 2005: 11). Güç kavramının çati bir kavram olması onu tanımlama arayışlarında farklı şekillerde izah edilmesine neden olmakta; bu da kavramın muğlaklığını artırmaktadır. Örneğin güç;

- Bazen diğer aktörleri etkileme yeteneğine sahip olmak veya onlar üzerinde etki yaratma anlamında bir ilişki biçimi,
- Bazen aktörlerin sahip olduğu bir nitelik veya kapasite şekli,
- Bazen siyasal gündemi kontrol etme becerisi veya işlerin yürütülme biçimine yönelik bir yapı özelliği,
- Bazen istenilen, ulaştırılması gereken bir amaç veya araç olarak geniş bir yelpazede tanımlanabilmektedir (Özel, 2020:8). Bu bağlamda değerlendirildiğinde, tek bir renk gibi gördüğümüz güç; görmeye odaklandığımızda baktığımız yer ve zamana bağlı olarak da değişen ışık spektrumu gibidir (Özel, 2020: 17).

Güç kavramının anlaşılmasında gücün boyutları veya gücün yüzleri olarak ele alınan çalışmalar, güç kullanımının örtük veya görünür boyutlarının anlaşılmasında son derece elverişli bir bakış açısı sunmaktadır. Güç uygulamalarının birbirleri ile bağlantılı ilişkilerde gözlenebilir boyutunu ele alan çalışmalarda Robert Dahl'ın (1957, ss. 202-204) gücü ele alış biçimi ön plana çıkmış ve kendinden sonraki çalışmalara da önemli bir referans noktası oluşturmuştur. Dahl'ın ünlü tanımına göre "A'nın B üzerindeki gücü, B'ye aksi halde yapmayacağı şeyi yaptırabildiği ölçüdedir" şeklindedir. Dahl'ın gücü ele alış biçimi, dikkat edileceği üzere A ve

B'nin arasındaki çıkar çatışmasına odaklanmakta ve her ikisi arasındaki güç kullanımını görünür olduğunu iddia etmektedir.

Dahl'ın bu tanımına en önemli eleştiri, Peter Bachrach ve Morton Baratz'ın 1962 yılında kaleme aldığı "Two Faces of Power" başlıklı çalışmasında yapılmıştır. Bachrach ve Baratz, Dahl'ı gücün görünür boyutuna fazlasıyla önem vermesi nedeniyle eleştirmektedir. Oysa güç, hâkim değerler, inançlar, siyasal süreçler ve kurumlar vasıtasıyla inşa edilen sistem içerisinde, düzenli ve kesintisiz olarak bazılarını diğerleri üzerinde avantaj sağlayacak şekilde de yaratılabilmektedir (Bachrach ve Baratz, 1962, ss.948-952). Bu durum gündemin belirlenmesi veya belirlenen gündem üzerinden verilecek kararların sınırlandırılması biçiminde gerçekleştiğinden güç kullanımının görünürlüğünü gizleyebilmektedir. Dolayısıyla kaynak aktör, gündelik uygulama veya prosedürlerle görünmez bir biçimde hedef aktör üzerinde güç uygulayarak amaçlarına ulaşabilmektedir.

Bachrach ve Baratz'ın eleştirileri, Dahl'ın tek boyutlu güç tanımına ikinci bir boyut daha eklenmesini sağlamış; ancak literatürdeki tartışmalar son bulmamıştır. Literatüre en önemli katkılardan biri, bu tartışmalarda gücün üçüncü yüzünü ortaya koyan Steven Lukes tarafından sunulmuştur. Lukes (1974), "Power: A Radical View" başlıklı çalışmasında, Bachrach ve Baratz'ın eleştirilerini yerinde görmekle birlikte; güç kullanımının sadece gerçek çıkar çatışmaları durumunda olabileceği fikrini reddetmektedir. Zira güç kullanımı, bazen daha en baştan doğacak çatışmaları önleyecek şekilde sinsi ve etkili bir biçimde kaynak aktörün hedef aktörü etkileyerek, isteklerini şekillendirerek ve belirleyerek de gerçekleşebilmektedir. Böylece daha etkili bir güç, kullanım biçimi olarak kendi isteklerimiz, hedef aktörün kendi isteği olacak şekilde inşa edilmektedir.

Gücün üç yüzünü ele alan yaklaşımların, kolluğun güç kullanım biçimleri ve eğilimlerinin anlaşılmasında daha uygun bir bakış açısı sunabileceği ifade edilebilir. Ancak çalışmamızı yumuşak güç, sert güç ve panoptik güç kavramları bağlamında ele almamızın nedeni, bu kavramların SSCB'nin dağılması, bilgi ve iletişim teknolojilerinin olağanüstü olarak gelişimi ve gündelik hayata etkisi, küreselleşme gibi pek çok etken nedeniyle son dönemde yazında popüler hâle gelmesinden kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki grafik, bu kavramların İngilizce kaynaklardaki kullanımının yaygınlaştığı dönemlerin anlaşılmasında ipucu vermesi bağlamında incelenebilir.

Grafik 1: Yazında Yumuşak Güç, Sert Güç ve Panoptik Güç Kullanımı¹

Kaynak: <https://books.google.com/ngrams>

1.1. Yumuşak Güç ve Sert Güç Kavramları

“Gücü yaratan nedir veya gücün türleri nedir?” sorusuna cevap arayışında kapasite, ilişki ve yapıya ilişkin özellikler ön plana çıkmaktadır (Özel, 2020: 30). Bununla birlikte Keohane ve Nye (1998: 86) gücü, ilişkisel güç ve kaynak gücü olmak üzere ikili bir ayırmda da ele almaktadır. Yumuşak güç kavramını yazında ve günlük kullanımda popülerleştiren Joseph S. Nye (2005), yumuşak ve sert gücü tanımlama arayışında kaynakların somutluğuna veya soyutluğuna vurguda bulunması, onun kaynak tabanlı bir ilişkisel güç tanımına kaymasına neden olmaktadır. Zira Nye yumuşak gücü, bir ülkenin sahip olduğu değerler, refah seviyesi, fırsatlar gibi hususlar nedeniyle ona hayranlık duyan ülkelerin, o ülkeyi takip etmesi ve izlemesine vurgu bağlamında ele alırken; sert gücü, başkalarının pozisyonu değiştirebilmek için askerî veya ekonomik güç kullanan, rüşvet (havuç) veya tehdide (sopa) başvuran bir güç türü olarak ele almaktadır. Kaynaklar bağlamında ise Nye, yumuşak gücün kaynağını, bir ülkenin kültürü, siyasi değerleri ve dış politikasının cazibesi ile belirli bir çerçevede gündem yaratma yeteneği ve hedef aktörün tercihlerine yön veren kurumlardan aldığını ifade ederken; sert güç kaynakları olarak askerî güç kaynakları ile ekonomik güç kaynaklarına vurguda bulunmaktadır (ss.14-15, s.5,18,37). Ancak Nye’in yumuşak gücü tanımlama arayışı, cezbetme temelinde hareket ederken kaynakların somutluğu ve soyutluğuna vurguda bulunması, kavramı her şartta muteber kılmamakta ve

¹ Grafiğin oluşturulmasında belirtilen kavramların İngilizce kaynaklardaki kullanım sıklığının temel alınması nedeniyle “yumuşak güç” yerine İngilizce karşılığı olan “soft power”, “sert güç” yerine “hard power” anahtar kelimeleri kullanılmış; “panoptik güç” yerine ise “panoptic power” anahtar kelimesi daha uygun düşmekle birlikte kavramın kapsayıcılığı ve benzer anlamda kullanım alanları olduğu görüldüğünden “panopticon” anahtar kelimesi tercih edilmiştir.

muğlaklaştırmaktadır. Zira nitel-soyut (yumuşak) veya nicel-somut (sert), her bir güç unsuru her hedef aktör üzerinde aynı etkiye neden olmamaktadır. Örneğin; askerî ve somut bir güç kaynağı olan Türk askerî gücünün bir unsuru olan SİHA'ların kullanımı, Azerbaycan, Ukrayna, Pakistan gibi ülkelerde yumuşak güç bağlamında ele alınabilecek iken Rusya, Ermenistan, ABD, Yunanistan gibi ülkelerde sert güç ile ilişkilendirilmektedir. Bu muğlaklık nedeniyle etki odaklı bir ilişkisel güç tanımı, sert ve yumuşak güç kavramının muğlaklığının giderilmesinde daha uygun olacağı değerlendirilmektedir. Bu bağlamda yumuşak gücü, kullanılan kaynak veya güç unsurundan bağımsız olarak hedef aktördeki yarattığı etki doğrultusunda meşru, direnişe sebebiyet vermeyen, olumlu, cezbedici etki yaratan bir güç türü olarak ele alabiliriz. Buradan hareketle sert güç ise hedef aktörde yumuşak gücün aksine olumsuz, kabul görmeyen veya direnç etkisi yaratan bir güç türü olarak ifade edilebilir (Özel, 2020: 121-123).

1.2. Panoptik Güç

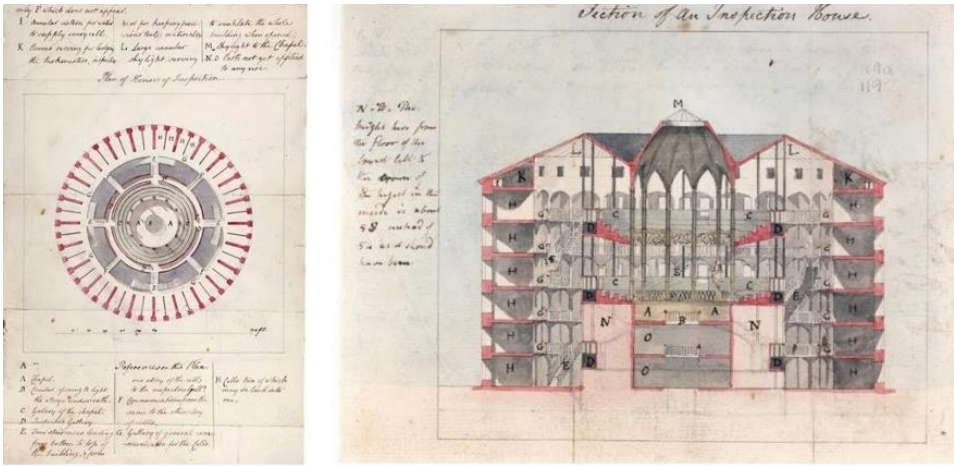
Panoptik güç, Jeremy Bentham'ın çalışmaları temelli olarak özellikle eleştirel teorisyenler tarafından kullanılan ve gücün üçüncü yüzü ile ilişkilendirilebilecek bir güç açıklamasıdır (Özdemir, 2008: 122). Panoptik güç, sistemik veya teknik kurgular üzerinden hedef aktörü gözetim ve denetim altına alma kapasitesine sahip olmak ve bu kapasite kaynak aktör tarafından kullanılmıyor olsa bile hedef aktörde gözetlendiği yönünde yaratılan bilişsel süreç nedeniyle görünür çatışma olmaksızın hedef aktörün istenilen davranış biçimlerini tercih etmesini sağlama yeteneği şeklinde ele alınabilir.

Panoptik kavramı, 18. yüzyılın sonlarında İngiliz cezaevi reformcusu Jeremy Bentham'ın 1791'de "her şeyi gören" manasına gelen "panoptikon" adlı ideal bir cezaevi mimari planı geliştirmesiyle ortaya çıkmış ve Batıda birçok cezaevi inşasına da ilham olmuştur². Kavram eski olmakla birlikte asıl ününe, günümüzde bilginin küresel düzeyde üretim, yayılım ve ediniminde olağanüstü değişimler yaratan bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişiminin yarattığı olanak ve pratiklerin etkisi ve Michel Foucault'ın çalışmaları ile kavuşmuştur. Bentham'ın tasarladığı panoptik cezaevi mimarisi, Foucault'un (2013, ss. 296-297) da yaptığı tasvire göre çevrede halka biçiminde dairesel bir yapı ve bu dairesel yapının tam merkezinde de bir kule bulunmaktadır. Merkezdeki kule, dairesel yapının tüm iç kısımlarını gören geniş gözetleme pencerelerine sahiptir. Bu kuledeki pencereler, kulenin baktığı dairesel yapının

² ABD'de 1922 yılında inşa edilen, insanlık dışı ağır şartları nedeniyle eleştirilerek 2016'da kapatıldığı belirtilmiş olmakla birlikte halen koronavirüs izolasyonu kapsamında kullanıldığı bilinen panoptik tarzda inşa edilmiş bir cezaevi olan Stateville Cezaevi görseli için (Bkz. Eldeib, 2016; Newman, 2020).

hücrelerine tam bir gözetleme imkânı sunmakla birlikte içerinin görüntüsünü ise dış aktarmamaktadır. Ayrıca kuleden çevre binaya kontrolsüz ses akışı da yalıtım ve mimari tasarımla ortadan kaldırılmıştır. Çevrede bulunan dairesel yapı ise hücrelere bölünmüş olup her bir hücrenin bir iç, bir de dış cephesine bakan penceresi bulunmaktadır. Hücrelerin diğer cepheleri ise hücrelerin birbirleri ile irtibat olanaklarını kaldıran duvarlarla kaplıdır. Hücrenin dışa bakan penceresi bir yandan hücrenin aydınlanmasına olanak verirken bir yandan da geri aydınlatma etkisi sayesinde içeride bulunan varlıkların silüetlerini merkezdeki gözetleme kulesine net bir şekilde yansıtılmasını sağlayarak içeridekilerin hareketlerine projeksiyon tutmaktadır. Cezaevinin bu mimari tasarımı sayesinde dairesel binada hücrelere konulan insanlar, kuledeki görevlilerce buldukları konum ve olanakların da avantajıyla sürekli gözetlenebilmekte ve kolaylıkla kontrol altına alınabilmektedir. Ayrıca merkezi kuledeki pencerelerin kulenin içini göstermemesi ve kulenin ses yalıtımı sayesinde de hücredeki kişiler, kulede bulunan görevlileri izleyememekte hatta orada bulunup bulunmadığı yönünde bir kanaat de edinmemektedir. Dahası hücrelerin yan kısımları, duvarlarla kapatılarak her bir hücre diğerinden tecrit edildiğinden hücredekiler birbirleri ile iletişim kuramamakta böylece birbirlerinden ve dışarıda olup bitenin bilgisinden mahrum olmaktadır.

Cizim 1: Jeremy Bentham'ın Panoptik Cezaevi Tasarımı

Kaynak: Zhang, 2019.

Foucault'a (2013: 295-296) göre Bentham'ın panoptik cezaevi tasarımı sadece cezaevlerine değil hastane, okul, fabrika gibi birçok alanda gözetim ve denetim imkânı sunan bir model ortaya koymaktadır. Panoptikon, sürekli olarak görülmeden

görmeye ve denetlemeye olanak veren, psiko-mekânsal bir aygıt olarak bir nevi hegemonia kusursuz hizmet eden bir modele dönüşmektedir. Panoptik güç yeteneği, gözetlenen ve gözetleyen üzerinde bir takım psikolojik ve sistemik sonuçlar yaratarak işlevsellik kazanmaktadır. Buna göre;

➤ Gözetlenen, hiçbir zaman gözetleyeni görmediğinden ve onun varlığına ilişkin bilgilere sahip olmadığından, sürekli olarak gözetlendiği hissine kapılmakta ve davranışlarını gözetleyenin istediği şekilde disipline etmektedir.

➤ Gözetleyen, kurulan panoptik sistem sayesinde sürekli olarak gözetlemek zorunda kalmamakta hatta bazen panoptik sistemin bir kez kurulmuş olması gözetlenenin kontrolü açısından yeterli olmaktadır.

➤ Kurulan panoptik sistem, bazen sadece görevliler değil hapisaneyi ziyarete gelen diğer kişiler tarafından da gözetim görevinin üstlenildiği bir yapıya dönüşebilmektedir. Bu nedenle denetim ve gözetleme, gözetlenen dışında herkes tarafından yürütülebilen bir işlevselliğe dönüşebilmektedir.

İlk zamanlar belli bir mekânsal yapıya bağlı kalan gözetim yoluyla mahkûmların ıslah edilmesi şeklinde ortaya çıkan bu düşünce biçimi ve cezaevi uygulamaları, kapitalist ekonomik sistem ile birlikte üretimi artırmak ve işçileri disipline etmek maksadıyla önce fabrikalarda üretimin zamanlaması, gözlenmesi ve verimliliği üzerine oturtulmuştur. Ardından da fabrika dışında da işlerlik kazanmaya başlamıştır. Bu bağlamda ABD’de 19.yy’da inşa edilen şirket kasabaları, buna verilebilecek en bilinen örneklerdir. Örneğin; Pulman Palace Car Company kasabası, işçilerin bütünsel bir ortamda endüstriyel üretimin ve tüketimin bir parçası haline getirecek şekilde tasarlanmıştır. Bu yapıda işçiler mülk edinmemekte ve sıkı bir denetim altında tutulmaktadır. İşçiler çalışarak edindiği birikimleri yine işverenin kurduğu sistemde tüketmektedir. Ayrıca bu kasabada içki, sigara, gece sokağa çıkma yasağı, İncil okumaları gibi uygulamalarla işçilerin sosyal hayatı da inşa edilmektedir (Güven, 2014, ss. 87-88)

Foucault, çalışmasında Batı toplumlarında disiplinci iktidar işleyiş prensiplerinin 18. yüzyıldan itibaren dönüşüme uğradığını ileri sürmektedir. Buna göre 18. yüzyıla kadar şiddete dayalı olan egemen iktidar; etkinliğini görünür olmakla kazanırken, bu dönemden sonraki disiplinci modern iktidar görünmez bir işlevsellikle çalışmaktadır. Zira önceki egemen iktidar; bedenlere acı vererek insanları cezalandırırken, modern disiplinci iktidar kapitalist bir iktidar teknolojisi ile ruhları, zihinleri terbiye etmekte, bedenleri rasyonel bir biçimde kullanarak onları üretici ve işlevsel bir hâle getirmektedir. Buna göre iktidarın otomatik işleyişini sağlayan

panoptikonda, her şey gözetim eylemi kesintili bile olsa etkileri sürekli olacak şekilde düzenlenmektedir (Foucault, 2013: 295-302).

Sistematik gözetim ile ilgili çalışmalar her ne kadar Foucault ve Bentham ile özdeşleşmiş ise de her iki düşünür ile sınırlı değildir. Gözetim pratikleri esasen ilk olarak modernizm ile ortaya çıkmış ve gözetime yönelik eleştirilerin de yine temelleri bu dönemde atılmıştır. Bu bağlamda değerlendirilebilecek önde gelen düşünürlerden Karl Marx, Max Weber, Frederick W. Taylor ve Anthony Giddens, gözetim pratiklerini modernizm ekseninde ele alıp tartışmışlardır (Okmeydan, 2017: 54). Bunların dışında gözetime dayalı denetim gücü yaratmaya yönelik kavramsallaştırmalarda George Orwell'ın ilk olarak 1948 yılında yayımlanan bir korku ütopyası olan "1984" adlı eseri de yine kayda değer çalışmalardandır.

Panoptiğe dayalı yaklaşımlar esasen bilişim teknolojilerindeki gelişme, elektronik gözetim olanaklarının genişlemesi ve bilginin devasa boyutlarda üretimi, işlenişi, depolanması ve yayımı yönündeki değişim günümüz toplumunun bilgi toplumundan gözetim toplumuna evrimini de beraberinde getirmektedir. Bu durum, bir yandan gözetimi derinleştirirken bir yandan da panoptik tabanlı düşünceleri de çeşitlendirmektedir. Bu bağlamda ele alınabilecek kavramlardan birisi sinoptik yaklaşım iken diğeri omniptik yaklaşımdır (Eşitti, 2021: 542). Sinoptikon, Norveçli sosyolog Thomas Mathiesen (1997: 215) tarafından ortaya atılan bir kavram olup panoptikonun aksine televizyon ve sinema gibi vasıtalarla çok olanın, az olanı izlemesi anlamına gelmektedir. Panoptik yaklaşımın temelde gözetlenenin mekânsal bir çerçeveleme ile gözetlenenin hareketlerinin takip edilmesine, gözetlenen üzerinde yaratılan korku ile kural dışı hareketlerinin engellenmesine yönelik yerel bir denetim biçimini ifade ettiği söylenebilir. Oysa sinoptik yaklaşımda, mekânsal bir çerçevelemeye ihtiyaç duyulmaksızın insanların, haz ve keyif duygusu kısıktılarak çoğun, azı seyretmesi sağlanmaktadır. Böylece televizyon başta olmak üzere radyo ve sinema gibi görsel-işitsel araçlar ile büyük halk kitleleri, sanatçılar, futbolcular, siyasetçiler gibi azınlıkta olan bir zümreyi sürekli izlemekte; dinlemekte ve kendilerini onlarla özdeşleştirerek takip etmektedir (Okmeydan, 2017: 61). Küresel bir gözetime doğru evrilen sinoptikon ile seyredenlerin bağlanacakları bir şebeke veya uydu yayını yeterli olmakta böylece gözetleyenlerin yerelle bağları kesilerek gözetimin bir parçası hâline gelmektedirler (Mathiesen, 1997: 215-234).

Günlük hayatı kuşatan radyo, televizyon ve sinema gibi araçlardan sonra internet ve sosyal ağların dünya çapında yaygınlık kazanması ile bilişim ve iletişim teknolojilerinde baş döndürücü gelişim, bilginin zaman ve mekân sınırı olmaksızın, üretim, yayım ve denetiminde de çığır açmış; panoptik ve sinoptik yaklaşımın

yanında karşılıklı gözetimi tanımlamaya yönelik yeni bir kavram olan omniptik yaklaşımın da doğmasına zemin hazırlamıştır (Güven, 2014: 96-97). Omniptik kavramına ilk kez Jeffrey Rosen'ın 2004 tarihli Çıplak Kalabalık isimli kitabında; herkesin herkesi, sürekli ve her yerde gözetlemesi anlamında yer verilmiştir. Omniptikonda, internet çağında gönüllü gözetim vasıtasıyla kimin izleyen ya da izlenen olduğunu bilmeyen bir çoğunluğun, birbirlerini sürekli gözetlediği, yeniden inşa edilen yeni bir toplumsal kültüre evrimi gerçekleşmektedir. Bu yeni yapıda gözetim, iktidar ve bireyler arasında asimetrik olarak gerçekleşirken; bireyler arasında simetrik olarak gerçekleşmektedir (Okmeydan, 2017: 61).

Böylece yerel mekânların inşası ile bireyi çevreleyen korkuya dayalı azın çoğu gözetlediği panoptik gözetim, yerini bireyin haz ve keyfine dayalı, nispeten küreselleşmiş çoğun azı gözetlediği sinoptik gözetime devrederken; günümüzde omniptik gözetim ile bireyin, haz ve duygularının herkes tarafından kışkırtıldığı, herkesin herkesi her an ve her yerde gözetim imkânına kavuştuğu, tamamen küreselleşmiş bir gözetim kültürüne geçiş gerçekleşmiştir.

2. KORONAVİRÜS İLE MÜCADELEDE JANDARMA VE GÜÇ KULLANIMI

Tüm dünyayı saran koronavirüs salgını ile mücadelede Türkiye, dünyada en başarılı örneklerden birisi olarak görülmektedir. Türkiye'nin bu başarısında devletin tutarlı iç ve dış politikaları, sağlık teşkilatı ile mücadelesi önem kazanırken, kolluğun alınan önleyici tedbirleri icra biçimi yani güç kullanma tercihi de bu başarıya kayda değer nitelikte katkı sunmakta, devletin meşruiyetinin devamında olduğu kadar bu mücadelede devlet-vatandaş bütünleşmesine hizmet etmektedir. Kolluğun güç kullanma eğilimi görünür, örtük, kaba, ikna edici, korkutucu, cezbedici gibi pek çok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Bu bölümde jandarmanın koronavirüs ile mücadele sürecinde yumuşak güç, sert güç ve panoptik temelli güç kullanma biçimleri üzerinde durulmuştur.

2.1. Koronavirüs ile Mücadele Jandarmanın Yumuşak Güç Kullanımı

Kolluğun kriz yönetimi sürecinde emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlama zarureti, kısa vadede sert güç kullanmasını gerekli kılmaktadır. Ancak vatandaş ile iş birliğine ve fikirde müşterekliğe götüren, rıza üreten güç kullanma biçimi olan yumuşak gücün kullanımı, uzun vadeli dönemdeki devletin meşruiyetine doğrudan etkisi nedeni ile hem ön plana çıkmakta hem de stratejik bir bakış açısı ile ele alınmayı gerektirmektedir. Jandarma Genel Komutanlığının koronavirüs ile mücadele sürecinde göze çarpan yumuşak güç uygulamaları değerlendirildiğinde, faaliyetlerinde üç tür stratejik yaklaşım ile hareket ettiği görülmektedir;

- Bilinçlendirme stratejisi
- Ünlülerin kullanılması stratejisi
- Yanınızdayız stratejisi

Bilinçlendirme stratejisi bağlamında jandarmanın ele alınabilecek en önemli faaliyetleri eğitim faaliyetleridir. Eğitim faaliyetleri kapsamında kitle iletişim araçları üzerinden uygulanan salgınla mücadelede “14 Kural” animasyonu, vatandaşların bilinçlendirilmesinde kullanılan en bilinen uygulama olarak göze çarpmaktadır (JGK, 2020b). Yine çocuklar için hazırlanan “Evde de Mutluyum” şarkısı animasyonu, bu bağlamda verilebilecek örneklerdendir (JGK, 2020d). Salgınla mücadelede farkındalık yaratan ve bilinçlendirmeye yönelik diğer önemli eğitim faaliyetleri ise bir fırsat uygulaması biçiminde rutin mülki görevler ve bu bağlamda gerçekleştirilen denetimler esnasında devriye araçlarından yapılan anonslarla, cami ve belediyelerin imkânlarının kullanılmasıdır (İçişleri Bakanlığı, 2020b; İHA, 2020; SonDakika.com, 2020; Haber Global, 2021).

Kolluğun bu dönemde kullandığı bir diğer yumuşak güç kullanımı da ünlülerin kullanılması stratejisi bağlamında olmuştur. Sosyal medyada paylaşılan içeriklerden Orhan Gencebay’ın vatandaşlara evde kalmaları yönünde telkinlerde bulunan animasyonlu videosu bu kapsamda değerlendirilebilecek örneklerdendir (JGK, 2020c).

Jandarmanın uyguladığı diğer önemli bir yaklaşım olan “yanınızdayız yaklaşımı”, kolluğun geçmişte olduğu kadar bu dönemde de takdir gördüğü ve varlık nedeni olan vatandaşın yanında olduğunu hissettiren stratejik yaklaşımdır. Bu bağlamda yaşlılara özel gün ve bayramlarda ziyaretlerde bulunulması, yardıma muhtaç olanlara yardımda bulunulması, çocukların bu zor dönemde sevindirilmesi uygulamaları olumlu örneklerdendir (Cumhurbaşkanlığı, 2020; Sabah, 2020). Bu tür uygulamaların, devletin görünür yüzü kolluğun vatandaş ile bütünleşmesine son derece olumlu katkılarının olduğu, bu vasıta ile kurulan yakın temas sayesinde de tarafların birbirlerine olan empati duygularının arttığı gözlemlenmektedir. Ayrıca gençlerin bu tür yakın iletişim örneklerini gözlemlemesi, jandarmaya olan sempati ve özentsini artırmakta, meslek seçimlerinde etkili olduğu yapılan mülakatlarda da ifade edilmektedir.

Kolluğun devlet politikaları ile uyumlu olan bu stratejisi, salgın kriz döneminde diğer Batılı ülkelerle kıyaslandığında ne derece önemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Şubat-Nisan 2020 döneminde yapılan bir araştırmaya göre İtalya’da yaşlılara yönelik bakım evlerinde ölümlerin % 40,2’si koronavirüs kaynaklı olduğu, Kovid-19 virüsünün sebep olduğu yaşlı ölümlerinin % 50’den fazlasının evlerinde

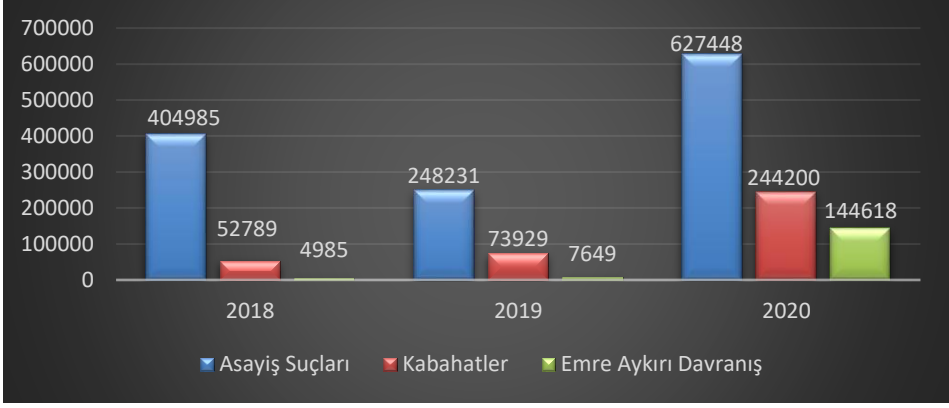
tek başına iken gerçekleştiği görülmüştür (Bilge, 2020: 107). Türkiye'nin gerek kültürel yapısında aileye verilen değer, gerekse kolluğun ihtiyaçlı ve mağdur vatandaşların yanında olduğunu hissettiren uygulamaları bu bağlamda ön plana çıkmıştır. Bu dönemde, bu tür faaliyetlerin sistematik ve ahenkli olarak yürütülmesi için jandarma personelinin de geniş çaplı katılımı ile oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grupları'nın faaliyetleri de kayda değer niteliktedir.

Vefa Sosyal Destek Grupları, sokağa çıkma kısıtlaması olan 65 yaş ve üstü ile kronik rahatsızlığı olanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere İçişleri Bakanlığının acil yardım programı çerçevesinde, valilik ve kaymakamlıklar koordinasyonunda oluşturulan, bünyesinde jandarma, polis, bekçi, din görevlisi, AFAD personeli gibi kamu çalışanları ile ulusal -yerel düzeyde bazı sivil toplum örgütlerinin gönüllü personellerinin de yer aldığı bir yardım ve destek grubu olarak teşkil edilmiştir (İçişleri Bakanlığı, 2020a). Vefa Sosyal Destek Grubu uygulaması ile engelli, yaşlı ve kronik rahatsızlıkları bulunan bireylere kolonya, dezenfektan, maske gibi hijyen malzemeleri ile gündelik ihtiyaçları da yerinde karşılanmıştır. İçişleri Bakanı'nın yaptığı açıklamaya göre yaklaşık 145.000 kişi ile oluşturulan Vefa Sosyal Destek Grupları'na 15 Mart 2020 tarihinden itibaren yapılan hizmet taleplerinin 15.04.2021 tarihi itibarıyla 21.210.899 milyonu karşılanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2021; Cumhurbaşkanlığı, 2021: 214-215).

2.2. Koronavirüs ile Mücadele Jandarmanın Sert Güç Kullanımı

Salgın kriz yönetimi sürecinde kamu sağlığı ve kamu düzenine ilişkin alınan önlemlerin kısa sürede etkili sonuçlar vermesi kolluğun ilk aşamada sert güç kullanmasını gerekli kılmaktadır. Kovid-19 salgını sürecinde kolluğun sert güç uygulama eğiliminin anlaşılmasında en uygun vasıtalarından bir tanesi, kolluğun uyguladığı idari yaptırımlara ilişkin işlemlerin incelenmesi ile anlaşılabilir. Aşağıda verilen "Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş-Kabahatler-Emre Aykırı Davranış Suçu İşlemleri Grafiği" bu bağlamda bizlere Jandarmanın salgın döneminde sert güç uygulamalarına ilişkin önemli ipuçları sunmaktadır. Grafik incelendiğinde her ne kadar "Emre Aykırı Davranış" kabahatinden yapılan her bir işlem Kovid-19 tedbirlerine ilişkin değilse de 2018, 2019 verileri ile salgına ilişkin önlemlerin uygulanmaya başlandığı 2020 yılı verileri incelendiğinde, en yüksek 2019 verisi olan 7.649'dan 2020 yılında 144.618 rakamına artışta görülen keskin yükseliş, bizlere bu artışın nedenini koronavirüs kaynaklı olduğunu göstermektedir. Buna göre bir önceki yıla göre jandarma vasıtasıyla 136.969 fazladan idari yaptırımda bulunulmuştur. Aradaki bu rakamsal fark bile önceki yıl gerçekleştirilen idari yaptırım miktarının yaklaşık 18 katıdır.

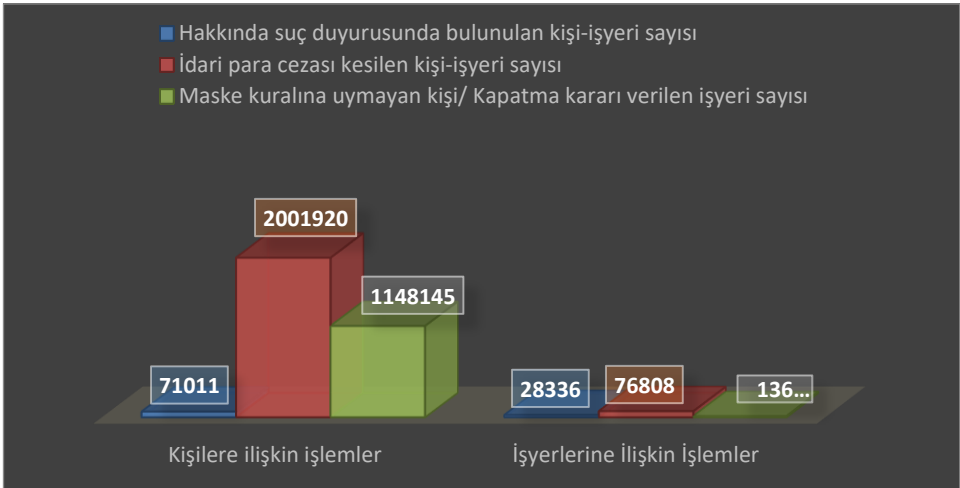
Grafik 2: Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş-Kabahatler-Emre Aykırı Davranış Suçu İşlemleri

Kaynak: JGK, 2019; JGK, 2020a; JGK, 2021

Türkiye genelinde yapılan denetim ve uygulanan idari tedbirler değerlendirildiğinde de yukarıdaki bilgileri destekleyecek verilere ulaşılmaktadır. Mülki idare amirliklerince Türkiye’de salgının başladığı 15 Mart 2020 tarihinden itibaren yaklaşık bir yılı kapsayan sürede gerçekleştirilen denetimler sonucunda uygulanan yaptırımlar aşağıdaki grafikte gösterilmektedir.

Grafik 3: Koronavirüs Tedbirleri Kapsamında Yapılan Denetim ve İdari İşlemler

Kaynak:

<https://www.iletisim.gov.tr/images/uploads/dosyalar/TurkiyeninKoronavirusleBasariliMucadelesi.pdf>

2.3. Koronavirüs ile Mücadelede Jandarmanın Panoptik Temelli Güç Kullanımı

Koronavirüs salgını dünyada panoptik güç uygulamalarını meşrulaştırıcı ve daha yoğun bir şekilde kullanılır hâle gelmesine neden olmuştur. Akıllı telefonlar vasıtasıyla insanların ateş ölçümleri, kişilerin temas bilgileri; uydu takip sistemleri vasıtasıyla yapılan konum takibi, elektronik kelepçe yoluyla karantina kurallarına uyup uymadıkları; akıllı robot ve dron kullanımıyla da kalabalıkları kontrol altına alma, başvuru yöntemleri olarak kayda geçmiştir (Erciyes ve Genç, 2020: 5). ABD’de ‘COVID Symptom Study’, İngiltere’de ‘NHS COVID-19’, Almanya’da, ‘Corona-Warn-App’, Yeni Zelanda’da ‘FluTracking’, Fransa’da ‘StopCovid’, Avustralya’da ‘COVIDSafe’, İsrail’de, ‘HaMagen’, Hindistan’da ‘AarogyaSetu’, Kanada’da ‘COVIDAlert’, Hırvatistan’da ‘StopCOVID-19’, Macaristan’da ‘VirusRadar’, Yunanistan’da ‘CovidChecker’, Bangladeş’te ‘Corona TracerBD’, koronavirüs pandemisiyle mücadele kapsamında ülkelerin akıllı telefon uygulamaları vasıtasıyla geliştirdiği elektronik takip sistemlerinden sadece bir kısmıdır (Eşitti, 2021:544).

Türkiye’nin de buna benzer uygulamalara duyarsız kalmadığı görülmektedir. Kolluğun panoptik güç uygulamaları bağlamında verilebilecek en bilinen örneği “Hayat Eve Sığar” uygulamasıdır. “Hayat Eve Sığar” uygulaması esasen Türkiye’de rahatsız edici sert boyutları törpülenmiş temel hak ve özgürlükler de gözetilerek rızaya dayalı olarak faydalanılan bir gözetim uygulamasıdır. Uygulama ilk olarak Sağlık Bakanlığı, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu Başkanlığı ve GSM operatörleri işbirliğiyle 07.04.2020 tarihinde “Pandemi İzolasyon Projesi” bağlamında mobil iletişim araçlarına yüklenerek uygulamaya konulmuştur (Altun, 2020; BBC News, 2020). Uygulamanın mobil iletişim araçlarına yüklenmesi ile

- Sorgulanan bölgedeki risk durumu ve hastalık yoğunluğu harita üzerinden görülebilmekte,
- Geliştirilen akıllı algoritma vasıtasıyla kişiler yakınlarını da listelerine ekleyerek onların da riskli bölgelerden uzak durmalarını sağlayabilmekte,
- “HES Kodu Sorgulama ve Okutma” uygulaması ile iş yerlerinde ve belirlenen alanlarda riskli ve temaslı kişi durumları belirlenerek mekânların takibi ve güvenliği sağlanabilmekte,
- İş yeri, işletme, kurum ve kuruluşlar; personel ve belirlediği kişi gruplarını düzenli olarak topluca sorgulayabilmekte,
- “İhbar” özelliği ile işletme ya da kişilerin maske, mesafe ya da hijyen gibi kuralları ihlal etmeleri halinde fotoğraf, adres, konum, ihlal bilgisi girilerek kolluğa ihbarda bulunulabilmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2021; TRT Haber, 2020).

Uygulamanın özelliklerinden görüleceği üzere kişiler, işletme sahipleri ya da kurumlar, kendilerinin güvenliklerinin sağlanması ile ilgili son derece önemli kolaylıklar elde etmektedir. Bununla birlikte kolluk da uygulamanın “ihbar” özelliği vasıtasıyla gözle görünmeyen; ancak herkesin birbirini kontrol ederek, yapılan kural ihlallerini paylaşması nedeniyle bu uygulama üzerinden panoptik bir denetim imkânı elde etmektedir. Yine bu dönemde faaliyete geçirilen, kolluğun önemli bir panoptik gözetim uygulaması da İl/İlçe Salgın Denetim Merkezi Programı (İSDEM) adıyla hayata geçirilmiştir. İSDEM’in önemli bir özelliği “Hayat Eve Sığar” uygulaması ile entegre bir şekilde işlevlerde bulunmasıdır (İçişleri Bakanlığı, 2020c; TRT Haber, 2020). İSDEM uygulaması vasıtasıyla kolluk, vatandaşların koronavirüs tedbirlerine aykırı gördükleri durumlarda yaptıkları ihbar ve paylaşımları elektronik ortam veya acil çağrı merkezleri üzerinden takip ederek gözetim ve denetim yeteneklerini geliştirmekte; suç unsuruna rastlamaları hâlinde de soruşturma işlemlerine başlamaktadır. Böylece kolluk, üçüncü kişilerin de salgınla mücadeleye katılımını sağlayarak panoptik tabanlı bir gözetim imkânı elde etmektedir. Nitekim uygulamanın kullanıma geçtiği ilk günde, henüz bilinir olmamasına rağmen kolluğa 1159 ihbar kaydı düşmüştür (İçişleri Bakanlığı, 2020d).

SONUÇ

Yukarıda ifade edildiği üzere pandemik salgınlar, kendi mekânsal ve zamansal sınırlarını aşarak birçok ülkeyi kapsayan, sadece sağlık açısından olumsuz etkisi olmayan; aynı zamanda psiko-sosyal, siyasal ve ekonomik açıdan derin etkiler yaratan biyolojik bir afet türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyolojik bir afet olan salgınlarla mücadelede başarılı olmak, bir yandan devletin kapasitif ve yapısal gücü ile ilgili iken bir yandan da ilişkisel güç bağlamında değerlendirilebilecek etkin ve tutarlı politikalarının vatandaşları tarafından içselleştirilebilmesi ve topyekûn mücadeleye katılımın sağlanması ile mümkün olduğu görünmektedir. Meşru güç kullanma tekeline sahip olan devletin güç kullanımında kolluk uygulamaları önleyici tedbirler bağlamında sıhhi mücadelenin yanında devletin meşruiyetin sağlanmasında ve devlet vatandaş bütünleşmesinde son derece önemli bir yer işgal etmektedir. Biyolojik bir afet olan salgınla mücadele sürecinin ilk dönemlerinde panoptik güç ile destekli sert güç uygulamaları Çin örneğinden hareketle kısa süreli etkin sonuçların alınmasında elverişli görünmektedir. Bu dönemde, kişiler sıhhi güvenlik boyutunu diğer ihtiyaçlarının önüne koyduğundan tedbirler ne kadar şiddetli olursa olsun önemli bir tepkiyle karşılaşılmamaktadır. Ne var ki salgınla ilgili belirsizliklerin günlük yaşamda kabul edilebilir bir noktaya gelmiş olduğu dönemlerde ise ikincil boyuta taşınan psiko-sosyal, ekonomik ve siyasal başta olmak üzere dondurulmuş diğer tüm meseleler yeniden gündeme geldiğinden devletin

salgınla mücadele yöntemleri ve güç uygulamaları da sorgulanarak devlet-vatandaş konumlaması yeniden biçimlendirilmektedir. Bu nedenle diğer güç uygulamalarının yanında özellikle yumuşak güç uygulamaları ön plana çıkmaktadır. Zira yumuşak güç uygulamalarına İtalya örneğinde olduğu gibi yeterince yer vermediği değerlendirilen ülkelerde görüldüğü üzere protesto eylemleri ile vatandaş devlet gücünün karşısında konumlanma tercihinde bulunabilmektedir (Ahaber, 2020; Deutsche Welle, 2020; Cnntürk, 2020, Ensonhaber, 2020)

Pek çok ülke ile kıyaslandığında Türkiye’de alınan tedbirlere yönelik protesto eylemlerinin neredeyse hiç görülmemiş olması, Türkiye’de tutarlı devlet politikaları ve kolluğun güç kullanma biçimleri ile ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Jandarmanın bu dönemde “Hayat Eve Sığar” ve “İSDEM” temelinde panoptik güç orjinli geliştirilen uygulamaların ana uygulayıcılarından birisi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte vatandaşın denetim ve gözetimi jandarma tarafından sadece sert güç tedbirlerine dönüşecek şekilde gerçekleştirilmemiş, “bilinçlendirme”, “ünlülerin kullanılması” ve “yanınızdayız” stratejileri ile toplum destekli uygulamalara yöneldiği görülmüştür. Özellikle Vefa Sosyal Destek Grupları bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetler ile özel günlerde gerçekleştirilen faaliyetler, ihtiyaç sahipleri, yaşlılar ve çocuklar gibi dezavantajlı bireylerin kazanılmasında son derece etkili sonuçlar yaratmaktadır. Türkiye’nin bu dönemde yoğun bir şekilde idari yaptırımlara da ağırlık vererek sert güç uygulamaları gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır. Ancak idari yaptırımlar temelde bir sert güç uygulaması olmakla birlikte Türkiye’de tepkilere neden olmaması ve direnç etkisi yaratmaması, sert güç uygulamasında elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ilkelerinin gözetilmesinin etkili olduğu değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak sosyal yapının tahribatına neden olan bu tür salgın dönemlerinde;

- Kolluğun yumuşak güç kullanımının vatandaş-kolluk bütünleşmesinde son derece önemli olduğu ve kriz sonrası dönemin inşasını kolaylaştırdığı,
- Sert güç kullanımının, insan temel hak ve hürriyetlerinin gözetilerek, hukukun temel ilkelerinden ölçülülük ilkesinin unsurları olan elverişlilik, gereklilik ve orantılılık ilkeleri doğrultusunda gerçekleştirilmesinin sert güç kullanımının yaratacağı olumsuzlukları giderebileceği,
- Bilgi iletişim teknolojilerinin gelişimi ve yoğun sosyal medya kullanımının istismara açık alanlar yarattığı, ülkelerin salgın döneminde panoptik güç uygulamalarını yaygınlaştırma eğiliminde olduğu; Türkiye’nin ise “Hayat Eve Sığar” gibi uygulamaları, meşru, temel hak ve hürriyetleri gözetken aynı zamanda vatandaşa hizmet üreten, rızaya dayalı olarak pratikleştirdiği takdirde salgın dönemlerinde etkin hizmet yürütebileceği değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahaber (2020). İtalya Sokakları Karıştı! Koronavirüs Kısıtlamaları Protesto Edildi. <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/10/27/italya-sokaklari-karisti-koronavirus-kisitlamalari-protesto-edildi>. E.15.10.2021.
- Altun, F. (2020). https://twitter.com/fahrettinaltun/status/1247873900161228800?ref_src=twsrc%5Etfw%7Ctwcamp%5Etweetembed%7Ctwterm%5E1247873900161228800%7Ctwgr%5E%7Ctwcon%5Es1_&ref_url=https%3A%2F%2Fwww.bbc.com%2Fturkce%2Fhaberler-turkiye-52207917, E.13.09.2021
- Bachrach, P. ve M. S. Baratz (1962). “Two Faces of Power”, *American Political Science Review*, 56, ss. 947-52.
- BBC News (2020). Hayat Eve Sığar Uygulaması Nedir, Cep Telefonlarına Nasıl İndirilebilir? <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-52207917>. E.13.09.2021
- Bilge, M. (2020). Türkiye’de Covid-19 Pandemi Sürecinde Dezavantajlı Bireylere Yönelik Uygulamaların İncelenmesi:“Vefa Sosyal Destek Grubu” Örneği (Derleme). *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (16), 101-114.
- Books Ngram Viewer (2021). Soft Power,Hard Power,Panopticon, https://books.google.com/ngrams/graph?content=soft+power%2Chard+power%2Cpanopticon&year_start=1800&year_end=2019&corpus=26&smoothing=3&case_insensitive=true, E.28.10.2021
- Cnntürk, (2020). Abd’de Silahlı Gruptan ‘Koronavirüs’ Protestosu, <https://www.cnnturk.com/dunya/abdde-silahli-gruptan-koronavirus-protestosu?page=1>, E.15.10.2021
- Cumhurbaşkanlığı (2020). Jandarma Evden Çıkamayan Vatandaşların Bayramını Şeker İkramıyla Kutladı. https://www.iletisim.gov.tr/turkce/yerel_basin/detay/jandarma-evden-cikamayan-vatandaslarin-bayramini-seker-ikramiyla-kutladi, E.02.12.2021.
- Cumhurbaşkanlığı (2021) Asrın Küresel Salgını, Türkiye’nin Koronavirüsle Başarılı Mücadelesi, Ankara: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.
- Dahl, R. A. (1957), *The Concept of Power*, *Behavioral Science*, 2: 201-15.

- Deutsche Welle, (2020) Berlin'de Koronavirüs Önlemleri Protesto Edildi, <https://www.dw.com/tr/berlinde-koronavir%C3%BCs-%C3%B6nlemleri-protesto-edildi/a-55648646>, E.15.10.2021
- Eldeib, D. (2016). Stateville's Controversial 'Roundhouse' Prison Area Shuttered, <https://www.chicagotribune.com/news/breaking/ct-stateville-roundhouse-closed-met-20161201-story.html>, E.24.10.2021
- Ensonhaber (2020). Fransa'da Karantina Protestosu, <https://www.ensonhaber.com/dunya/fransada-karantina-protestosu>, E.24.10.2021
- Erciyes, E., Genç, Y. M. (2020). Covid-19 Salgınının Toplumsal Değişim İle Güvenlik Ortamına Etkisi Ve Kolluğa Öneriler. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 9(1), 1-14.
- Eroğlu, G. (2020). Covid-19'la Mücadele Sürecinde Türkiye'deki Yardım Hizmetleri ve Uygulamalarına Genel Bir Bakış. *Journal of City and Civilization*, 561.
- Eşitti, Ş. (2021). Covid 19 Pandemisi Sırası ve Sonrası Dijital Gözetim ve Toplumsal Kontrol Sorunsalı Üzerine Eleştirel Bir İnceleme.
- Foucault, M. (2013). Hapishanenin Doğuşu. "Çev.Mehmet Ali Kılıçbay." Ankara: İmge Kitabevi, 8.baskı.
- Güven, O. Ö. (2014). Gözetim Tekniklerinin Güç İlişkileri Bağlamında Dönüşümü Ve Toplumsal Denetim. *Atatürk İletişim Dergisi*, (7), 79-112.
- Haber Global (2021). Jandarmadan İlginç Anons! Konyalım Yürü Ama Maskeyle, <https://haberglobal.com.tr/gundem/jandarmadan-ilginc-anons-konyalim-yuru-ama-maskeyle-97256>, <https://www.dailymotion.com/video/x7zq4wj>, E.02.12.2021.
- İçişleri Bakanlığı (2020a). 65 Yaş Üstü Vatandaşlarımızın İhtiyaçları Vefa Sosyal Destek Grupları Tarafından Karşılanmaya Başlandı, <https://www.icisleri.gov.tr/65-yas-ustu-vatandaslarimizin-ihtiyaclari-vefa-sosyal-destek-gruplari-tarafindan-karsilaniyor>, E.02.12.2021.
- İçişleri Bakanlığı (2020b). Jandarma'dan Camilerde Koronavirüs Denetimi, <https://www.icisleri.gov.tr/jandarmadan-camilerde-koronavirus-denetimi>. E. 02.12.2021.

- İçişleri Bakanlığı (2020c). İSDEM (İl İlçe Salgın Denetim Merkezi) Uygulaması, <https://www.112.gov.tr/isdem-ililce-salgin-denetim-merkezi-uygulamasi>, E.02.12.2021.
- İçişleri Bakanlığı (2020d). Hayata Geçirilen İSDEM Uygulamasına İhbarlar Gelmeye Başladı, <https://www.icisleri.gov.tr/bakanligimizca-kovid---19-tedbirleri-kapsaminda-hayata-gecirilen-isdem-uygulamasina-ihbarlar-gelmeye-basladi>, E.02.12.2021.
- İçişleri Bakanlığı (2021). Bakanımız Sn. Soylu Açıkladı "Vefa Sosyal Destek Grupları 21 Milyonu Aşkın Hizmet Ulaştırdı". <https://www.icisleri.gov.tr/bakanimiz-sn-soylu-acikladi-vefa-sosyal-destek-gruplari-21-milyonu-askin-hizmet-ulastirdi>, E.02.12.2021.
- İhlas Haber Ajansı/İHA (2020). Jandarmadan Vatandaşlara Korona Virüs Uyarısı, <https://www.dailymotion.com/video/x7tjxpo>, E.02.12.2021.
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2019) Jandarma Genel Komutanlığı 2018 Yılı Faaliyet Raporu, <https://jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Jandarma/indirilebilir-icerikler/2018-Yili-Faaliyet-Raporu.pdf>, E.13.09.2021
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2020a) Jandarma Genel Komutanlığı 2019 Yılı Faaliyet Raporu, <https://jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Jandarma/indirilebilir-icerikler/JGNKLIGI-2019-YILI-FAALİYET-RAPORU.pdf>, E.13.09.2021
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2020b). Koronavirüs Riskine Karşı Uyulması Gereken 14 Kural! <https://www.youtube.com/watch?v=VNmH9afprQo>
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2020c). Jandarma-Orhan Gencebay Evdekal Reklamı. <https://www.youtube.com/watch?v=pTRRfIK0ecc>
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2020d). “Evde de Mutluyum” çocuk şarkısı. <https://www.youtube.com/watch?v=8IEaCmTEu08>, E.02.12.2021.
- Jandarma Genel Komutanlığı/JGK (2021) Jandarma Genel Komutanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu, <https://jandarma.gov.tr/kurumlar/jandarma.gov.tr/Jandarma/indirilebilir-icerikler/JGNKLIGI-2020-YILI-FAALİYET-RAPORU.pdf>, E.13.09.2021.
- Keohane, R. O., ve Nye J. S. (1998). “Power And Interdependence in the Information Age”. Foreign Aff., Vol.77, pp. 81-94.

- Lukes, S. (1974), *Power: A Radical View*. London and New York: Macmillan.
- Mathiessen, T. (1997). “The Viewer Society Michel Foucault’s ‘Panopticon’ Revisited”, *Theoretical Criminology*, vol. 1, no. 2, s. 215-234.
- Newman, J. (2020), Stateville Prison Reopens Decrepit ‘F-House’ to Hold Inmates With COVID-19, <https://www.injusticewatch.org/news/prisons-and-jails/2020/stateville-roundhouse-covid/> E.24.10.2021
- Nye, J.S. (2005). *Yumuşak Güç, Dünya Siyasetinde Ba-şarının Yolu*, (çev. R. İ. Aydın), Ankara: Elips Kitap, 1. Baskı.
- Okmeydan, S. B. (2017). Postmodern kültürde gözetim toplumunun dönüşümü: ‘Panoptikon’ dan ‘sinoptikon’ ve ‘omniptikon’ a. *AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, 8(30), 45-69.
- Orwell, G. (2003). 1984. (N. Akgören, Çev.). (5. baskı), İstanbul: Can Yayınları.
- Oxford Üniversitesi (2021). COVID-19 Stringency Index, <https://www.bsg.ox.ac.uk/research/research-projects/covid-19-government-response-tracker>, E.03.212.2021
- Özdemir, H. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güç: Çok Boyutlu Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(03), 113-144.
- Özel, C. (2020). *Güç*, Ankara: Orion Akademi.
- Rosen, J. (2004). *The Naked Crowd Reclaiming Security and Freedom in an Anxious Age*, Random House Inc., USA.
- Sabah (2020). Yaşlı Çift Jandarma'ya Bayram Harçlığı Vermek İstedi! <https://www.sabah.com.tr/video/haber/yasli-cift-jandarmaya-bayram-harcligi-vermek-istedi-video>, E.02.12.2021.
- Sağlık Bakanlığı (2021) Hayat Eve Sığar, Güvenli Alan – HES Kodu – İhbar. <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/HES.pdf>, E.13.09.2021
- Show TV (2021) Çin'den gelen görüntüler dehşete düşürdü! <https://www.youtube.com/watch?v=Xz05AEZEZAM>, E.13.09.2021
- SonDakika.com (2020). 43 ilin geçiş güzergahında Korona virüs denetimleri havadan görüntülendi. <https://www.sondakika.com/haber/haber-43-ilin-gecis-guzergahinda-korona-virus-13072778/>, E.02.12.2021.

- Şahin, Ş. (2019). Türkiye’de Afet Yönetimi ve 2023 Hedefleri. Türk Deprem Araştırma Dergisi, 1(2), 180-196.
- TDK, (2021) Türk Dil Kurumu Sözlükleri, <https://sozluk.gov.tr/>, E.04.10.2021
- TRT Haber (2020). Tedbirlere Uymayanlar HES Üzerinden Şikayet Edilebilecek, <https://www.trthaber.com/haber/gundem/tedbirlere-uymayanlar-hes-uzerinden-sikayet-edilebilecek-512093.html>, 02.12.2021.
- Turan, A. ve Çelikyay, H. H. (2020). Türkiye’de KOVID-19 ile Mücadele: Politikalar ve Aktörler. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 3(1), 1-25.
- Türkiye Bilimler Akademisi/TÜBA (2020). COVID-19 Pandemi Değerlendirme Raporu, TÜBA Raporları No: 34. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Ankara.
- World Health Organization. (2020). Turkey's response to COVID-19: first impressions. Ankara, Turkey. 11 July 2020 (No. WHO/EURO: 2020-1168-40914-55408). World Health Organization. Regional Office for Europe.
- Worldometers, (2021). Covid-19 Coronavirus Pandemic, <https://www.worldometers.info/coronavirus/>, E.29.10.2021.
- Zhang, M. (2019). What's Wrong With Jeremy Bentham's Panopticon? https://www.youtube.com/watch?v=3_rBC56-nLE, E.13.09.2021